

УДК 347.764 (477)

Н. Пацурія, канд. юрид. наук, доц.

СТРАХОВИЙ ІНТЕРЕС: ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ПРОБЛЕМ ПРАВОВОГО ЗАКРІПЛЕННЯ

У статті здійснюється теоретико-правовий аналіз наукової категорії страхового інтересу та висвітлюються проблеми закріплення страхового інтересу у законодавстві України.

Ключові слова: потреба, інтерес, страховий інтерес, законодавство України.

В статье осуществляется теоретико-правовой анализ научной категории страхового интереса и освещаются проблемы закрепления страхового интереса в законодательстве Украины.

Ключевые слова: потребность, интерес, страховой интерес, законодательство Украины.

The article carried the theoretical – a legal analysis of scientific category of insurance interest, and highlights the problems of fixing of insurance interest in the legislation of Ukraine.

Key words: need, interest, insurable interest, the legislation of Ukraine.

Актуальність теми дослідження. Сутність страхування як соціально – економічного явища полягає у здатності слугувати засобом задоволення потреб членів суспільства [36, с.4].

Термін "потреби" визначає потребу в будь-чому [31, с.339]. Теорія потреб доводить, що вони різноманітні: фізіологічні, духовні, культурні, економічні, соціальні, тощо. Слід відзначити, що в соціологічній літературі потреби визначаються як об'єктивні категорії, що встановлюють необхідний зв'язок, залежність людини від природи і суспільства [44, с.156]. Проте слід наголосити на тому, що саме соціальний характер потреби піднімає її до нового якісного рівня – рівня інтересу [46, с.7; 23, с.23].

Представники юридичної науки не раз приділяли свою увагу категорії інтересу. Так Р. Ієрінг, Г. Ф. Шершеневич, А. В. Венедіктов визначалися із змістом та місцем в праві категорії інтересу. О. М. Вінник детально дослідила співвідношення та поєднання приватних і публічних інтересів у сфері господарювання. Проблематику категорії інтересу в господарському праві в різні часи також досліджували – Г. Л. Знаменський, В. К. Мамутов, І. Є. Замойський, Г. В. Пронська. П. С. Пацурківський, Ю. П. Пацурківський, О. В. Грищенко.

С. В. Михайлов, О. В. Малько, Н. М. Коркунов, Н. С. Кузнецова та ін. визначалися із інтересом з позиції науки цивільного права. Слід відмітити видатних процесуалістів, які вивчали інтерес як категорію цивільного процесу – М. А. Гурвич, А. Єрошенко, Р. Е. Гукасян.

В свою чергу І. Степанов, К. А. Граве, Л. А. Лунц, А. В. Собакінських, Л. Н. Клоченко, В. І. Сінайський, В. Р. Ідельсон, В. П. Крюков, В. К. Райхер, Ю.Б. Фогельсон, А.І. Худяков, М.Я. Шимінова та ін. досліджували наукову категорію страхового інтересу.

Цілями статті є здійснення аналізу наукової категорії страхового інтересу в праві та висвітлення проблем правового закріплення страхового інтересу в законодавстві України.

Виклад основного матеріалу. З'ясування сутності страхового інтересу вбачається можливим через здійснення аналізу загальної наукової категорії інтересу.

Загальновідомо, що слово "інтерес" має походження від латинського *interest* – мати значення, важливо [15, с.17]. Як визначають дослідники термін "інтерес" виник у середньовіччі як комерційний, що позначав відшкодування збитку. Починаючи з другої половини 20-го століття представники різних наук стали визначати інтерес, як усвідомлену потребу [45].

З позицій сучасної соціології інтерес є спрямованістю суб'єкта на значимі для нього об'єкти, пов'язані із задоволенням його потреб [19, с.238]. Економічна наука визначає інтерес як предмет зацікавленості, бажання, потреби, спонукальні мотиви дій економічних суб'єктів [9, с.549]. У психології інтересом визнається ставлення особистості до предмета. При цьому, за твердженням

психологів, зміст і характер інтересу пов'язані як із будовою і динамікою мотивів і потреб людини, так і з характером форм і засобів освоєння дійсності, якими вона володіє [8, с.164]. Як зазначають правники П. С. Пацурківський та Ю. П. Пацурківський інтерес це суспільне відношення змістом якого виступає потреба, що має соціальний характер і яка виражається в усвідомленні та реалізації цілей [32].

З огляду на це вбачається обґрунтованим підхід щодо визначення терміну "інтерес" через потребу.

В. І. Волович визначає інтерес як соціальну потребу певного суб'єкта (індивіда, групи, народу) через його місце у системі соціальних відносин та взаємодії з приводу умов та засобів задоволення таких потреб [39, с.217]. Р. фон Ієрінг, який започаткував дослідження теорії інтересу в праві у роботі "Інтерес та право" (1880 р.), чітко визначив, що інтерес є суттю життєвих вимог (потреб) [22, с.403]. Аналізуючи і критикуючи подекуди теорію Р. фон Ієрінга Р. В. Тарановський у праці "Інтерес и нравственный долг в праве" (1899 р.), відзначав, що інтерес є основним мотивом життєдіяльності людини [43, с.5] і цінністю блага в його особливому застосуванні до цілей особи [43, с.8].

У вченні Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля інтерес є однією з найважливіших категорій філософії духу. На переконання мислителя, "... дії людей випливають із їхніх потреб [курсив мій – Н.П.], ..., їхніх інтересів ... і лише вони відіграють головну роль" [12, с.20].

Юристи радянської доби також не оминули увагою проблему співвідношення наукових категорій "потреба" і "інтерес". Р. Е. Гукасян у роботі "Проблема интереса в советском гражданском процессуальном праве" (1970 р.) відзначав, що категорія "потреба" застосовується до всього живого, а категорія "інтерес" – це соціальна потреба [17, с.9-10].

Сучасний дослідник С. В. Михайлов вивчаючи категорію інтересу у російському цивільному праві та узагальнюючі погляди різних вчених на поняття інтересу відзначає, що зміст інтересу складають саме потреби [28, с.5].

Таким чином, можна стверджувати, що інтерес це певна потреба в чомусь. Проте, слід погодитися із думкою В. П. Грибанова та Р. Е. Гукасяна, які вважали, що хоча між інтересом і потребою існує нерозривний зв'язок, вони є різними категоріями. За концепцією вказаних науковців потреба породжує інтерес, стаючи його змістом. В свою чергу, інтерес, що сформувався є конкретизацією потреби, тобто завершенням процесу проходження потреби через свідомість суб'єкта і спрямованість суб'єкта на певний об'єкт дійсності. Таким чином являючись первинним по відношенню до інтересу, потреба скеровує інтерес [13, с.52; 16, с.115].

Викладене дозволяє сформулювати питання: в чому полягає сутність потреби, що породжує інтерес у страхуванні осіб які функціонують у сфері господарювання?

Відповідаючи на поставлене питання необхідно дослідити сутність категорії "страховий захист". Історія розвитку суспільства доводить наявність постійної боротьби, яка виникає між природою і людиною у безлічі варіантів її прояву. Вказана боротьба зумовлює реалізацію певних ризиків шляхом настання несприятливих подій (випадків), які, як правило, втілюються у заподіянні матеріальних (майнових) збитків або окремому члену суспільства (індивіду, фізичній особі) або їх спільності (об'єднанню осіб в будь-якій формі).

Таким чином, потреба у попередженні, подоланні, зменшенні і відшкодуванні руйнівних наслідків несприятливих подій (стихійних лих та нещасних випадків), що завдають матеріальних збитків, має об'єктивний характер і формує потребу у страховому захисті.

Суспільні відносини щодо страхового захисту у сфері господарювання характеризуються наступними ознаками: 1) сфера здійснення – економіка держави, (страховий/ перестраховий ринок України); 2) особливий (обмежений) суб'єктний склад – на страховому/ перестраховому ринку України в якості основного суб'єктного складу виділяють: а) страховиків/ перестраховиків (страхові компанії / перестрахові компанії), товариства взаємного страхування; б) страхових посередників (страхові агенти, страхові та перестрахові брокери); в) об'єднання страховиків та інші. Суб'єкти організаційно – господарських повноважень на страховому ринку України складають дворівневу систему – мова іде про загальний та галузевий рівні. Загальний рівень становлять: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Президент України; галузевий – орган державного управління спеціальної компетенції (орган державного нагляду за страховою діяльністю) – Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України. Споживачами страхових послуг виступають учасники господарських правовідносин; 3) наявність організаційно-господарських зобов'язань а також поєднання організаційних і майнових елементів – підставою виникнення таких правовідносин у сфері страхування є договір страхування або чинне законодавство України. Чинне законодавство України дає визначення поняття договору страхування у трьох нормативних актах: ЦК України (ст. 979) [2], ГК України (ст. 354) [1], Законі України "Про страхування" (ст.16) [3]. Визначення, які містяться у наведених нормах, певним чином збігаються між собою. Вони містять у своєму змісті необхідні елементи договору страхування: наявність двох сторін страхових правовідносин (страховика і страхувальника); основні зобов'язання страховика і страхувальника; реалізацію зобов'язань страховика щодо здійснення страхових виплат залежно від настання страхового випадку, тощо. Відповідно до чинного законодавства України (ст.5 ЗУ "Про страхування") страхування в Україні здійснюється у двох формах – добровільній та обов'язковій. Обов'язкові види страхування встановлюються законами України, шляхом внесення змін до ст.7 Закону України "Про страхування", яка містить на сьогоднішній день перелік із 37 видів обов'язкового страхування. Згідно законодавства, для здійснення обов'язкового страхування держава встановлює порядок та правила його проведення, форми типового договору, особливі умови ліцензування, розміри страхових сум та максимальні розміри страхових тарифів або методичку актуарних розрахунків, шляхом прийняття Кабінетом Міністрів України окремих Постанов, або шляхом прийняття Верховною Радою України спеціальних Законів. [30]; 4) матеріальний зміст господарських відносин, мова іде про суспільне виробництво і реалізація суб'єктами господарювання продукції, виконання робіт, надання

послуг. За своїм змістом страхова діяльність є особливим видом господарської діяльності, оскільки її предметом є надання специфічних послуг (страхових), що здійснюється за плату, постійно і на професійній основі; 5) врегулювання господарських відносин за допомогою господарсько-правових норм – на сьогодні суспільно-страхові відносини у сфері господарювання регулюються законодавством, яке: а) за сферою дії розмежовується, на: загальне законодавство про підприємництво; спеціальне законодавство про страхову діяльність (як окремий вид підприємництва); спеціалізоване, яке охоплює окремі норми права, і є частиною законодавства, що врегулює зобов'язальні відносини в сфері страхування, та поширюється на всіх учасників страхових правовідносин. Вказані норми можуть вводити як до блоку законодавства загальної дії так і до блоку спеціального законодавства; та б) за колом осіб, на: законодавство загальної дії, яке поширюється на всіх осіб, що з'являються в сфері страхової діяльності; відомче законодавство, дія якого поширюється безпосередньо лише на суб'єктів страхової діяльності (страхові (перестрахові) компанії, товариства взаємного страхування, страхових посередників, об'єднання страховиків та інших учасників інфраструктури страхового ринку); локальне нормативне регулювання.

Слід визначити, що специфіка страхового захисту обумовлена: випадковістю настання страхового випадку (реалізації страхового ризику); неможливістю заздалегідь визначити обсяг заподіяної шкоди; необхідністю попередження та подолання наслідків несприятливих подій (страхових випадків); відшкодуванням завданих ризиком збитків.

Таким чином поняття **страхового захисту** можна визначити як систему заходів щодо попередження, подолання, зменшення і відшкодування наслідків страхових випадків, яка забезпечується суб'єктами страхової (перестрахової) діяльності шляхом надання страхових (перестрахових) послуг на підставі договору страхування або закону, у відповідності до вимог чинного законодавства України.

Наведені чинники обумовлюють формування в суспільстві **страхового інтересу** щодо нагромадження і цільового витрачання ресурсів (як грошових так і натуральних) з метою здійснення заходів із попередження, подолання або зменшення негативного впливу ризиків (страхових випадків) і відшкодування збитків, спричинених їх настанням.

Що ж стає змістом страхового інтересу? І в чому полягає сутність потреби, яка його породжує?

Загальновідомо, що економічний розвиток завжди був пов'язаний з ризиком, породженням як небезпечними природними явищами і процесами, так і самою господарською діяльністю суб'єктів господарювання. При цьому досить істотною обставиною минулого було те, що такі надзвичайні ситуації залишалися по суті одиничними подіями, наслідки яких обмежувалися господарськими системами окремих регіонів країни, у виняткових випадках – національними економіками. Стан справ радикально змінився в останні десятиліття минулого сторіччя, коли безпрецедентні по соціально-економічних наслідках екологічні, техногенні і соціальні катастрофи змусили суспільство замислитися про власну уразливість і зайнятися пошуком шляхів та засобів задоволення вказаних потреб.

За висновками фахівців, світова економіка в осяжному майбутньому не матиме змоги компенсувати збитки від стихійних лих і нещасних випадків, витрачаючи усе більше ресурсів на подолання їхніх наслідків і зме-

ншуючи частку ресурсів на відтворення матеріальних благ і поліпшення якості життя.

Накладаючись на менш значні надзвичайні ситуації (повсякденні соціально-економічні проблеми), катастрофи і стихійні лиха, за висловом У. Бека, перетворюють сучасну цивілізацію в "суспільство ризику" [5, с.12].

За таких умов істотну роль у забезпеченні стабільності економічної системи повинні відігравати певні ресурси, якими в змозі оперувати суспільство для зниження ризику нещасних випадків і катастроф, та компенсації завданих ними збитків, мова іде насамперед про грошовий страховий капітал [34, с.47], як фактор фінансового забезпечення майнових наслідків стихійних лих і нещасних випадків [10].

Викладене вище і породжує *потребу* суб'єктів господарювання у відшкодуванні матеріальних збитків, що є наслідками реалізації різноманітних *ризиків*.

Без задоволення вказаної потреби стає неможливим забезпечити безперервність процесу виробництва суспільних матеріальних благ та підтримати належний рівень життєдіяльності суб'єктів господарювання, потреби яких підлягають задоволенню. Саме тому, з метою задоволення визначеної потреби (як правило, у оперативному і повному відшкодуванні збитків, компенсації втрат, які зазнали члени суспільства) зацікавлені особи створюють спеціальні запаси (*страхові фонди*) шляхом поступового, регулярного акумулювання (накопичення) коштів та/або матеріальних ресурсів.

Наведене доводить, що саме страхова потреба (або потреба у страхуванні), породжує страховий інтерес суб'єктів господарювання трансформуючись у його зміст.

Теза про те, що "не має інтересу – не має страхування" є фундаментальною в доктрині страхового права [21, с.72]. Також, сучасні вчені вказують на наявність абсолютної теорії страхового інтересу. [18]

Погляди дослідників страхового права в основному зводяться до того, що у будь-яких правових відносинах категорія інтересу є базисним підґрунтям для реалізації учасниками таких правовідносин своїх суб'єктивних прав. [6, с.79; 40, с.85; 29, с.19].

Узагальнюючі наведене вище, можна відзначити, що *передумовою виникнення соціально-економічного інституту страхування* є інтерес у задоволенні потреб певних осіб (або груп таких осіб), щодо захисту майнових благ від настання наслідків випадкових небезпек (переважним чином, стихійних лих і нещасних випадків).

Інтерес як складна за своїм змістом категорія поділяється на різні види. Страховий інтерес, будучи видовим поняттям категорії "інтересу", характеризується як загальними ознаками, які притаманні науковій категорії інтересу, так і спеціальними ознаками інтересу, які характеризують його особливість у страхових відносинах.

В теорії страхового права існує багато точок зору з приводу визначення страхового інтересу: 1) інтерес це зворотна сторона шкоди; 2) це відношення особи до об'єкту, в силу якого ця особа може зазнати майнову шкоду від певної події, що може статися із певним об'єктом; 3) це шкода або збиток, який був понесений страховальником при виникненні страхового випадку; 4) це предметом страхового правовідношення; 5) це певна потреба осіб у забезпеченні своїх майнових інтересів, тому він не може бути охарактеризованим ні як шкода чи збиток, тим більше як вигода, і не може бути предметом страхового правовідношення; 6) страховий інтерес обумовлений потребою у компенсації майнових втрат, викликаних пошкодженням (знищенням) різних матеріальних цінностей або недоотримання їх; 7) страховий інтерес притаманний виключно майновому страхуванню [15, с.17].

Останні наукові дослідження, розглядають страховий інтерес як обов'язкову передумову укладання договору страхування. Проте дане твердження не вбачається аксіоматичними, адже фактично залишає поза категорією страхового інтересу зобов'язання із страхування які виникають на підставі закону (обов'язкові види страхування).

Семеняка В. В. страховий інтерес при здійсненні комерційної діяльності розуміє як майнову зацікавленість страховальника в охороні предмету договору особистого страхування, майнового страхування та страхування відповідальності. Він обумовлюється потребою забезпечити захист майнових інтересів страховальників та третіх осіб [37, с.54].

Гринюк О. В. визначає страховий інтерес, як суб'єктивне відношення особи (фізичної або юридичної), яке обумовлене певною об'єктивною потребою щодо забезпечення збереження об'єкта страхової охорони, що засноване на юридичному титулі, відповідно до якого ця особа може зазнати збитків при настанні певної події (страхової події) [14, с.5].

Когденко Н. Ю. вказує, що страховий інтерес є формою вираження потреб суб'єкта у страховому захисті, що визначається сукупністю умов навколишньої дійсності (об'єктивна складова) і пройшла крізь свідомість суб'єкта (суб'єктивна складова), що полягає у захисті матеріального стану страховальника [24, с.6], і проявляється через вольову діяльність суб'єкта, метою якої є задоволення потреб. Саме з огляду на це, доводить автор, дослідники виділяють у структурі страхового інтересу категорію об'єкту, певну осяжну мету, свідомим і бажаним результатом якої є задоволення потреб [24, с.11].

На нашу думку *страховий інтерес* – це потреба страховальника (застрахованої особи, вигодонабувача, іншої третьої особи) у захисті своїх правомірних майнових інтересів, які є підставою для виникнення страхового правовідношення.

Теоретичні викладки стосовно проблематики категорії страхового інтересу не дозволяють нам оминати увагою практичну проблему пов'язану із закріпленням вказаної категорії у законодавстві України.

Не дивлячись на те, що страховий інтерес є системоутворюючою категорією страхування, його поняття у чинному законодавстві України відсутнє. Слід вказати, що перша редакція Закону України "Про страхування" від 07 березня 1996 року та редакція вказаного Закону від 04 жовтня 2001 року [4] визначали страховий інтерес в якості об'єкта страхування (ст.4). Закон України "Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Цивільного кодексу України" №997-V від 27 квітня 2007 року вніс зміни до назви та абзацу першого ст.4 Закону України "Про страхування" і на сьогодні вказаний Закон визначає ті ж майнові інтереси, в якості предмета договору страхування.

Наведені зміни породжують науково-теоретичну проблему взаємозв'язку та співвідношення таких базових категорій страхового права, як об'єкт страхування та предмет договору страхування.

Для того, щоб розібратися у зазначеному питанні, слід звернутися до аналізу більш загальних категорій вказаного порядку, і перш за все таких як об'єкт і предмет правового регулювання, об'єкт і предмет пізнання.

В. В. Лазарев визначає об'єкт правового регулювання як цілісну сукупність дій або суспільних відносин, які в певній частині піддаються правовому регулюванню. Крім того, він зазначає, що "сфера правового регулювання охоплює наявні суспільні відносини, які потребують нормативного юридичного опосередкування.

Предмет правового регулювання – також включає відому частину суспільних відносин, які *входять до об'єкту правового регулювання* [курсив мій – Н.П.], але разом з тим ці відносини ...фіксують вже існуючі, або такі, що можуть виникнути суспільні відносини" [25, с.59].

Теоретичні надбання кримінально-процесуальної науки, спираючись на наукові доробки теорії права, доводять, що об'єкт пізнання формулюється як частина об'єктивної дійсності. Дійсність, в свою чергу, як категорія, поєднує в собі і реальне і ідеальне. Поряд з поняттям "об'єкт", при описуванні пізнавальної діяльності використовується поняття "предмет". Тому, якщо в загальному плані об'єкт розуміють як частину об'єктивного світу, що знаходиться у взаємодії із суб'єктом, то предмет – це найбільш значущі властивості, зв'язки і відношення, які виділяє суб'єкт в об'єкті, виходячи із своїх цілей. Як зазначає А. С. Барабаш "природа у об'єкта і предмета різна: об'єкт є об'єктивним, предмет є суб'єктивним" [7, с.43].

З огляду на це стає зрозумілим, що наукові категорії об'єкта і предмета відрізняються одна від одної, хоча і залишаються співвідносними як загальне та особливе.

Філософська доктрина також доводить, що різниця між об'єктом і предметом будь-якої категорії пізнання існує. Предмет є лише однією стороною об'єкта [38, с.124]. Таким чином поняття об'єкту страхування є родовим поняттям по відношенню до поняття предмет договору страхування.

Як зазначали Р. Лукич та Сирих В.М., в реальному житті людина приступаючи до предмету пізнання або практичної діяльності, вже має або певне попереднє знання про нього, або, знання, що лише побіжно відносяться до нього [27, с.24; 41, с.43]. Саме ці смутні обриси передбачуваного предмету в науковій літературі іменуються об'єктом пізнання [33, с.92]. На думку В. С. Нерсисянца, "об'єкт – це те, що ще підлягає науковому вивченню за допомогою пізнавальних засобів і прийомів відповідної науки, ... об'єкт науки – це те, що ми про нього знаємо до наукового вивчення, а предмет – це вивчений об'єкт, те, що ми знаємо про нього після наукового пізнання" [35, с.2] [47].

Наведене викликає обґрунтовану критику, стосовно внесення змін до Закону України "Про страхування" якими, законодавцем, термін "об'єкт страхування" було штучно змінено на термін "предмет договору страхування", і при цьому зміст категорії, яка раніше визначалася, як об'єкт страхування, фактично залишився без змін. Слід вказати, що категорія об'єкту страхування та категорія предмету договору страхування не є взаємозамінними, хоча, безперечно, є взаємопов'язаними. Крім того, необхідно звернути увагу на той факт, що не дивлячись на відсутність визначення об'єкту страхування у чинному законодавстві України, ст.2, ст.15 Закону України "Про страхування" та ст.5 Закону України "Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів", як спеціальний нормативно-правовий акт в галузі здійснення окремого виду обов'язкового страхування [20], оперують терміном об'єкт страхування, надаючи йому іншого змісту, ніж той який вкрито у ст.4 ЗУ "Про страхування" [42].

Щоб уникнути такого спотвореного, однобокого зображення дійсності, необхідно брати вихідним пунктом пізнання не логічні поняття, категорії, а саму об'єктивну реальність, відображенням якої ці поняття і категорії є [41, с.101-102].

Таким чином, проведений аналіз норм Закону України "Про страхування" дає підстави стверджувати, що: 1) категорія "об'єкт страхування" була замінена в зако-

нодавстві України на категорію "предмет договору страхування" без достатніх теоретичних підстав і належного обґрунтування; 2) стаття 2, ст. 15 чинної редакції Закону України "Про страхування" визначає в якості об'єкта страхування такі категорії, які є лише частиною родового поняття об'єкт страхування [11]; 3) ст. 5 Закону України "Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів" визначає об'єктом вказаного виду страхування категорію більш високого порядку ніж які передбачені ст. 2, ст. 15 чинної редакції Закону України "Про страхування". Наведені приклади (ст.2, ст.15 Закону України "Про страхування", ст.5 Закону України "Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів") доводять, що при формуванні страхового законодавства України порушена логіка побудови і віддзеркалення певних класифікаційних засад; 4) стаття 4 Закону України "Про страхування", спираючись на основні постулати законодавчої техніки, знаходиться "не на своєму місці". Розділ перший Закону України "Про страхування", в якому міститься ст. 4 має назву "загальні положення", при цьому розділ другий вказаного закону має назву "договір страхування", де, логічно і повинні знаходитися умови про предмет договору страхування; 5) в якості об'єкту страхування виступає певний майновий (страховий) інтерес, який притаманний суб'єкту страхових відносин, що формується через наявні страхові потреби, з приводу подолання та/або зменшення негативних наслідків стихійних лих та нещасних випадків. Предметом договору страхування є "певна річ матеріального світу, ... той предмет з приводу якого відбулася угода контрагентів" [26, с.32].

Проведений аналіз доводить необхідність внесення змін та /або доповнень до чинного законодавства України, зокрема:

I. Внести зміни до ст.4 Закону України "Про страхування", виклавши її в наступній редакції:

"Стаття 4. Об'єкти страхування

Об'єктами страхування можуть бути майнові інтереси, що не суперечать закону і пов'язані: з життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням (особисте страхування); володінням, користуванням і розпорядженням майном (майнове страхування); з відшкодуванням страхувальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі (страхування відповідальності).

II. Доповнити розділ другий Закону України "Про страхування" ст.16¹, виклавши її в наступній редакції:

"Стаття 16¹. Предмет договору страхування

Предметом договору страхування можуть бути особисті немайнові блага, майнові права, права вимоги, дії, роботи, послуги виробничого і невиробничого характеру, індивідуально визначні речі, нематеріальні активи, цінні папери та інше майно".

III. Абзац 2, ч.2 ст.2 Закону України "Про страхування" змінити, виклавши його в наступній редакції:

"виключно із страхування ризиків, пов'язаних з морськими перевезеннями, комерційною авіацією, запуском космічних ракет і фрахтом (включаючи супутники), у разі, якщо предметом договору страхування є товари, які транспортуються, та/або транспортні засоби, якими вони транспортуються, та/або будь-яка відповідальність, що виникає у зв'язку з таким транспортуванням товарів".

IV. Абзац 4, ч.2 ст.2 Закону України "Про страхування" змінити, виклавши його в наступній редакції:

"страхове посередництво, таке як брокерські та агентські операції стосовно: перестрахування, виключно із страхуванням ризиків, пов'язаних з морськими переве-

зненнями, комерційною авіацією, запуском космічних ракет і фрахтом (включаючи супутники), у разі, якщо предметом договору страхування є товари, які транспортуються, та/або транспортні засоби, яким вони транспортуються, та/або будь-яка відповідальність, що виникає у зв'язку з таким транспортуванням товарів".

V. Абзац 2, ч.8 ст.15 Закону України "Про страхування" змінити, виклавши його в наступній редакції:

"договорів страхування ризиків, пов'язаних з морськими перевезеннями, комерційною авіацією, запуском космічних ракет і фрахтом (включаючи супутники), в разі коли предметом договору страхування є товари, які транспортуються, та/або транспортні засоби, яким вони транспортуються, та/або будь-яка відповідальність, що виникає у зв'язку з таким транспортуванням товарів".

VI. Статтю 980 Цивільного кодексу України змінити, виклавши її в наступній редакції:

"Предметом договору страхування можуть бути особисті немайнові блага, майнові права, права вимоги, дії, роботи, послуги виробничого і невиробничого характеру, індивідуально визначні речі, нематеріальні активи, цінні папери та інше майно".

VII. Статтю 982 Цивільного кодексу України змінити, виклавши її в наступній редакції:

"Істотними умовами договору страхування є об'єкт страхування, предмет договору страхування, страховий випадок, розмір грошової суми, в межах якої страховик зобов'язаний провести виплату у разі настання страхового випадку (страхова сума), розмір страхового платежу і строки його сплати, строк договору та інші умови, визначені актами цивільного законодавства".

Висновки. Дослідження категорії об'єкта страхування дозволило встановити, що об'єктом страхування виступає саме страховий інтерес.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку полягають у розробці цілісної науково – обґрунтованої теорії страхового інтересу у сфері господарювання.

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року // Офіційний вісник України. – 2003. – №11. – ст.462. 2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року // Офіційний вісник України. – 2003. – №11. – Ст 461. 3. Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР "Про страхування" // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №18. – Ст.78. 4. Закон України від 04 жовтня 2001 року № 2745-III "Про внесення змін до Закону України "Про страхування" // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 33. – ст. 440. 5. Beck U. Risk Society: Towards a New Modernity. – L.: ThousandOaks, 1992. – 260 p. 6. Абрамов В.Ю. Страховий інтерес как разновидность категории интереса в гражданском праве // Юридическая и правовая работа в страховании. – 2006. – № 1. – с.78-93. 7. Барабаш А.С. Соотношение понятий "объект" и "предмет" познания и использование из при описании уголовно-процессуальной деятельности // Юридическая наука и юридическое образование в России на рубеже веков: состояние, проблемы, перспективы. Материалы региональной научно-практической конференции. – Ч.3. – ИЗД-ВО ТГУ, Тюмень, 2001. – с.43. 8. Большой психологический словарь / Под ред. Б. Г. Мещерякова, В. П. Зинченко. – М.: АСТ Москва, 2009. – 816 с. 9. Большой экономический словарь / Под ред. Азриляна А.Н. – М.: Институт новой экономики, 2007. – 1472 с. 10. В даному аспекті термін "страховий капітал" вживається в широкому розумінні, як будь-який акумульований майновий капітал (фонд) призначений для компенсації та/або відшкодування постраждалим особам завданні збитків в результаті реалізації певних ризиків (централізовані резервні (страхові) фонди держави, децентралізовані фонди, страхові фонди (резерви) страховика). 11. Відповідно до ч. 2 ст. 2 Закону України "Про страхування" Забороняється здійснювати страхове діяльність на території України страховиками-нерезидентами, крім таких видів страхової діяльності: виключно із страхування ризиків, пов'язаних з морськими перевезеннями, комерційною авіацією, запуском космічних ракет і фрахтом (включаючи супутники), у разі, якщо об'єктом страхування [курсів мій – Н.П.] є майнові інтереси, пов'язані з товарами, які транспортуються, та/або транспортним засобом, яким вони транспортуються, та/або будь-яка відповідальність, що виникає у зв'язку з таким транспортуванням товарів; перестраховання; страхове посередництво, таке як брокерські та агентські операції стосовно: перестраховання, виключно із страхуванням ризиків, пов'язаних з морськими перевезеннями, комерційною авіацією, запуском космічних ракет і фрахтом (включаючи супутники), у разі, якщо об'єктом страхування [курсів мій – Н.П.] є майнові інтереси, пов'язані з товарами, які транспортуються, та/або транспортним засобом,

яким вони транспортуються, та/або будь-яка відповідальність, що виникає у зв'язку з таким транспортуванням товарів; допоміжні послуги із страхування, такі як консультаційні послуги, оцінка актуарного ризику та задоволення претензій. Ч.8 ст.15 Закону України "Про страхування" вказує, що посередницька діяльність на території України з укладання договорів страхування з іноземними страховиками не допускається, крім: договорів страхування ризиків, пов'язаних з морськими перевезеннями, комерційною авіацією, запуском космічних ракет і фрахтом (включаючи супутники), в разі коли об'єктом страхування [курсів мій – Н.П.] є майнові інтереси, пов'язані з товарами, які транспортуються, та/або транспортним засобом, яким вони транспортуються, та/або будь-яка відповідальність, що виникає у зв'язку з таким транспортуванням товарів; договорів перестраховання з додержанням вимог цього Закону. 12. Гегель Г.В.Ф. Работы разных лет. – М.: 1972. – Т. 2 – 630 с. 13. Грибанов В. П. Интерес в гражданском праве // Советское государство и право. – 1967. – № 1. – С.49-56. 14. Гринюк О.В. Цивільно-правові аспекти майнового страхування в Україні. Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. – Київ, 2004. – 15 с. 15. Грищенко О.В. Страховий інтерес як необхідна умова існування страхового правовідношення // Науковий вісник Чернівецького університету серії "Правознавство". – 2002. – №3. – С.15-18. 16. Гукасян Р.Е. Правовые и охраняемые законом интересы // Советское государство и право. – 1973. – № 7. – С. 113-116. 17. Гукасян Р.Е. Проблема интереса в советском гражданском процессуальном праве. Саратов, 1970. – 190 с. 18. Дедиков С.В. Функциональная теория страхового интереса. [Электронный ресурс] / "эж-ЮРИСТ". – 08.04.2010. – Режим доступа: <http://www.gazeta-urist.ru/article.php?i=1105> 19. Джери Д., Джери Дж. Большой толковый социологический словарь. В 2-х томах: Пер. с англ. Н.Н. Марчук. – М.: Вече, АСТ, 1999. – Т.1 – 544 с. 20. Закон України "Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів" визначає, що об'єктом обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності є майнові інтереси, що не суперечать законодавству України, пов'язані з відшкодуванням особою, цивільно-правова відповідальність якої застрахована, шкоди, заподіяної життю, здоров'ю, майну потерпілих внаслідок експлуатації забезпеченого транспортного засобу // Закон України "Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів" № 1961-IV від 01.07.2004 року // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 1. – (07.01.2005). – ст.1. 21. Идельсон В.Р. Страховое право. (лекции читанные в С.-Петербургском Политехническом Институте на Экономическом Отделении, Страховом подотделе в 1907 г.). – М.: Анкил, 1993. – 96 с. 22. Иеринг Р. Избранные труды. Самара, 2003. – 520 с. 23. Илларионова Т.Н. Механизм действия гражданско-правовых охранительных мер: Учебное пособие. Свердловск, 1980. – 76 с. 24. Когденко Н.Ю. Страховой интерес и смежные категории имущественного страхования в гражданском праве России. Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. – Волгоград, 2007. – 27 с. 25. Лазарев В.В. Определение сферы правового регулирования // Правоведение. – 1980. – №5. – с. 54-71. 26. Лион С.Е. Договор страхования по русскому праву. Товарищество "Печатная С. П. Яковлева", Москва, 1892. – 81 с. 27. Лукич Р. Методология права. М., 1981. – 304 с. 28. Михайлов С.В. Категория интереса в российском гражданском праве. – М.: Статут, 2002. – 205 с. 29. Михайлов С.В. Страховой интерес // "Страховое право". – 1999. – № 3. – с.19-28. 30. Мова іде про Закон України "Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів" від 1 липня 2004 року №1961-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 1. – ст.1. Слід вказати, що при запровадженні обов'язкового медичного страхування у відповідності до п.1, ч.1 ст.7 Закону України "Про страхування" регламентація вказаних відносин також буде здійснюватися Законом, прийнятим з огляду на проект Закону України № 5655 від 16.06.2004 року "Про обов'язкове медичне страхування" та проект Закону України № 4279 від 30.03.2009 року "Про фінансування охорони здоров'я та медичне страхування" [Електронний ресурс] / Електронна правова система "Законодавство України". – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua> Правовий механізм інших видів обов'язкового страхування перелік яких міститься у ст.7 Закону України "Про страхування" на сьогодні регламентується відповідними Постановами Кабінету Міністрів України. 31. Ожегов С.И. Словарь русского языка. М.: Русский язык; Издание 20-е, 1988. – 750 с. 32. Пацурківський П.С. Пацурківський Ю.П. Юридична категорія "інтерес" у цивільному праві. [Електронний ресурс] / Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип.200: Правознавство. – Чернівці: Рута, 2003. – С. 45-50. Режим доступу: <http://lawreview.chnu.edu.ua/article.php?lang=ua&visnuk=18&article=395> 33. Пермяков Ю. Е. Философские основания юриспруденции: монография / Ю. Е. Пермяков. – Самара: Самар. гуманитар. акад., 2006. – 248 с. 34. Порфирьев Б. Н. Опасность природных и антропогенных катастроф в мире и в России // Российский экономический журнал. – 2003. – № 5-6. – с. 44-55. 35. Проблемы общей теории права и государства: Учебник для вузов / Под общ. ред. академика РАН, д. ю. и., проф. В. С. Нерсесянца. – М.: Норма, 2004. – 832 с. 36. Рабинович П. Соціальна сутність прав людини: у світлі потребового підходу // Вісник Академії правових наук України. – 2005. – №1. – с. 3-14. 37. Семеняка В.В. Цивільно-правове регулювання страхування в сфері космічної діяльності. Дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. – Київ, 2003. – 199 с. 38. Смирнов И., Титов В. Философия: учебник для студентов высших учебных заведений. – М.: 1998. – 288 с. 39. Соціологія: короткий енциклопедичний словник / В.І. Волович та ін. За ред. В.І. Волович. – К.: Український центр духовних культур, 1998. – 736 с.

40. Страхование от А до Я / под ред. Л.И. Корчевской, К.Е. Турбиной. – М., 1996. – 624 с. 41. Сырых В. М. Логические основания общей теории права: В 2 т. Т. 1: Элементный состав. – 2-изд., испр. и доп. – М.: Юридический Дом "Юстицинформ", 2001. – 528 с. 42. Так, за чинною редакцією ст. 4 Закону України "Про страхування" предметом договору страхування можуть бути майнові інтереси, що не суперечать закону і пов'язані: з життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням (особисте страхування); з володінням, користуванням і розпорядженням майном (майнове страхування); з відшкодуванням страховальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі (страхування відповідальності). Ст.4 Закону України "Про страхування" в редакції від 07 березня 1996 року встановлювала, що об'єктами страхування можуть бути майнові інтереси, що не суперечать законодавству України, пов'язані: з життям, здоров'ям, працездатністю та додатковою пенсією страховальника або застрахованої особи (особисте страхування); з володінням, користуванням і розпорядженням майном (майнове страхування); з відшкодуванням страховальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі (страхування відповідальності). Чинна редакція ст. 2 Закону України "Про страхування" забороняє здійснювати страхову діяльність на території України страховиками-нерезидентами, крім таких видів страхової діяльності: виключно із страхування ризиків, пов'язаних з морськими перевезеннями, комерційною авіацією, запуском космічних ракет і фрахтом (включаючи супутники), у разі, якщо об'єктом страхування є майнові інтереси, пов'язані з товарами, які транспортуються, та/або транспортним засобом, яким вони транспортуються, та/або будь-яка відповідальність, що виникає у зв'язку з таким транспортуванням товарів; перестраховання; страхове посередництво, таке як брокерські та агентські операції стосовно: перестраховання, виключно із страхуванням ризиків, пов'язаних з морськими перевезеннями, комерційною авіацією, запуском космічних ракет і фрахтом (включаючи

супутники), у разі, якщо об'єктом страхування є майнові інтереси, пов'язані з товарами, які транспортуються, та/або транспортним засобом, яким вони транспортуються, та/або будь-яка відповідальність, що виникає у зв'язку з таким транспортуванням товарів; допоміжні послуги із страхування, такі як консультативні послуги, оцінка актуарного ризику та задоволення претензій. 43. Тарановський Р. В. Интерес и нравственный долг в праве. Типография Варшавского учебного округа, Краковское предместье, №3. – Варшава, 1899 р. – 21 с. 44. Чинаков Л.И. К вопросу об интересе как социологической категории // Вопросы научного коммунизма и философии: Материалы теоретической конференции. Корсноярск, 1965. – С.156. 45. Шорохова Т.В. Проблема определения категории "интерес" в современной отечественной психологии и педагогике. [Електронний ресурс] // Інтернет-журнал "Эйдос". – 2004. – 5 декабря. – Режим доступу: / <http://www.eidos.ru/index.htm> 46. Экимов А.И. Интересы и право в социалистическом обществе. Л., 1984. – 134 с. 47. Як що підтримати думку В.С. Нерсесянца про те, що в процесі теоретичного пізнання іде перетворення об'єкту в предмет, можна припустити, як зазначає Ю.Є.Пермяков, що завданням юридичної науки є артикуляція метафізичних засад права за допомогою доктринальних суджень. Метафізика передусім науковому пізнанню. Перш ніж досліджувати політичну форму юридичної влади, ми маємо уяву про ієрархію світу і необхідності організованого примусу. Перш ніж досліджувати умови винесення справедливого вироку, треба хоч щось знати про справедливість або допускати її наявність. Говорячі простіше, юриспруденція повинна мати в собі алгоритм переведення політичних і моральних імперативів у юридичну форму, коли б твердження про долю речі або людини набувало юридичної сили і знання непорушного юридичного факту // Пермяков Ю. Е. Философские основания юриспруденции: монография / Ю. Е. Пермяков. – Самара : Самар. гуманит. акад., 2006. – 248 с.

Надійшла до редколегії 08.06.11

УДК: 346:58

В. Поєдинок, канд. юрид. наук, доц.

СИСТЕМА ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТИВАННЯ

У статті висвітлюються загальні питання застосування правових режимів іноземного інвестування. Розмежовані поняття правового режиму іноземних інвестицій та правового режиму іноземного інвестування. Розглянуті сутність та сфера застосування національного режиму, режиму найбільшого сприяння та спеціального режиму.

Ключові слова: правовий режим, іноземне інвестування, національний режим, режим найбільшого сприяння, спеціальний режим.

В статье освещаются общие вопросы применения правовых режимов иностранного инвестирования. Разграничены понятия правового режима иностранных инвестиций и правового режима иностранного инвестирования. Рассмотрены сущность и сфера применения национального режима, режима наибольшего благоприятствования и специального режима.

Ключевые слова: правовой режим, иностранное инвестирование, национальный режим, режим наибольшего благоприятствования, специальный режим.

The article deals with the general issues concerning application of the legal treatments of foreign investment. The concepts of legal treatment of foreign investment and legal treatment of foreign investment activities are distinguished. The essence and coverage of national treatment, most-favoured nation treatment and special treatment are examined.

Key words: legal treatment, foreign investment, national treatment, most-favoured nation treatment, special treatment.

Правові питання іноземного інвестування традиційно привертають значну увагу дослідників. Цьому сприяють чинники подвійного характеру: *по-перше*, іманентна конфліктність регуляторних цілей формування сприятливого для іноземних капіталовласників інвестиційного клімату та забезпечення належного рівня національної безпеки країни – імпортера капіталу; *по-друге*, неоднорідність системи джерел правового регулювання відносин іноземного інвестування, яка характеризується складними взаємозв'язками і взаємодіями національно-правового та міжнародно-правового компонентів.

У вітчизняній юридичній науці проблематика іноземного інвестування представлена великою кількістю досліджень [4; 5; 7; 8; 10]. Усі вони неминуче торкаються теми *правового режиму* іноземного інвестування, хоча б з огляду на те, що категорія "режим" винесена в назву спеціального Закону, який регулює інвестиційну діяльність іноземних інвесторів в Україні. У цій статті ми ставимо за мету висвітлення деяких теоретичних аспектів правових режимів іноземного інвестування, розробка яких раніше не здійснювалася або потребує поглиблення. Для досягнення поставленої мети визначено наступні завдання: встановлення співвідношення понять "правовий режим іноземного інвестування" та "правовий режим іноземних інвестицій"; визначення

змісту і сфери застосування національного режиму та режиму найбільшого сприяння; встановлення системного зв'язку між цими режимами та спеціальним режимом.

В рамках загальної теорії права С.С. Алексєєв визначає *юридичний режим регулювання* як особливу систему правового впливу, що полягає головним чином у специфіці прийомів (методу) регулювання, а також у його механізмі. Вказана специфіка настільки істотна, що складається саме режим регулювання, особлива його атмосфера – такий порядок, який пронизаний єдиними принципами і який позначається на усіх його елементах. Дотичним поняттям виступає механізм регулювання, тобто особливе зчеплення норм, правовідносин, індивідуальних актів, яке також виражає особливий юридичний режим (з точки зору властивого галузі юридичного інструментарію) [1, с. 162, 176].

Терміном "режим" ("правовий режим") широко оперує і сучасне господарське законодавство України. В.С. Щербина відзначає, що завдяки універсалізму термін "правовий режим", який у первісному розумінні й значенні вживався лише щодо майна (його окремих видів) господарських органів та інших видів майна, згодом почав застосовуватися і щодо інших об'єктів – діяльності, території, стану тощо [9, с. 70].

